

Uvod

Razmišljanje o učenicima zbog kojih ne možete da zaspate

*Pupoljak
predstavlja sve stvari,
čak i one koje ne
cvetaju,
jer sve može cvetati
iznutra, iz blaženstva*

*Iako je ponekad
neophodno
stvar ponovo naučiti
njenoj ljupkosti,
staviti ruku na čelo
cveta
i rečima i dodirom
mu reći
da je predivan
dok ponovo iznutra
ne procveta,
iz blaženstva*

Odlomak iz pesme
Golveja Kinela
Sveti Fransis i krmača
(*Saint Francis and the Sow*),
objavljene u zbirci *Mortal*
Acts, Mortal Words

U knjizi *Zainteresujte đake za učenje* predstavljen je niz oprobanih metoda i postupaka čijom primenom nastavnici (uz razumevanje, znanje, intuiciju, iskustvo i umeće koje poseduju) mogu u učionici da naprave atmosferu u kojoj nastava donosi plodove, a učenje postaje nešto što je učenicima važno. Cilj ove knjige je da nastavnicima pomogne da u svojim učionicama nastavu organizuju tako da zadovoljava potrebe svih učenika, pa i onih zbog kojih možda ne mogu da zaspe.

Svima nam je poznato da ponašanje jednog učenika često može da utiče na dinamiku u učionici. Ova knjiga ohrabruje nastavnike da se posvete i takvom učeniku tako što će pokušati da uspostave i održe odnose u učionici, da podstaknu kreativnost svih učenika i da osmisle podsticajne situacije u kojima će učenici govoriti, čitati i pisati, imajući pred sobom jasan cilj. Pitanja koja nastavnici sebi postavljaju posle časova ili dok kasno noću ocenjuju đacke radove često dovode do nedoumica ili rasprava kada ih postave u javnosti, tj. na nastavničkom veću ili na seminarima na kojima se razmatraju različita pitanja u vezi s nastavom. Ova, isprva lična, a zatim javno postavljena pitanja, obično traže zajedničko i angažovano kritičko razmišljanje, grupna razmatranja i interakciju, što dovodi do daljeg proučavanja i preispitivanja načina izvođenja nastave.

Na radionicama od nastavnika često tražim da nekoliko minuta razmišljaju o učenicima koji su im najčešće u mislima. To može biti učenik koji remeti nastavu ili se ne uklapa dobro u grupu. Možda je tek došao iz neke druge škole, odnosno države ili je toliko stidljiv i tih da na njega često niko i ne obraća pažnju. Pošto se moje radionice često održavaju na kraju dugog školskog dana, nastavnici se često s mukom osmehnu kada od njih tražim da se usredsrede baš na onog đaka koji ih najviše brine.

Vidim, pitam se, nadam se

Od učesnika radionice često tražim da zamisle o čemu misli i šta oseća taj đak dok ulazi u učionicu. Zatim ih podstičem da zamisle tog đaka, da postavljaju pitanja o njemu i formulišu iskaze kojima izražavaju nadu da će uspeti da mu pomognu. Zamolim ih da na papir napišu reči *Vidim, pitam se, nadam se* i da zatim deset minuta pišu o tom đaku. I oni na karticama zapisuju:

Vidim...

Pitam se...

Nadam se...

Evo šta je nastavnik bez iskustva napisao o jednom osmaku:

Vidim ovog dečaka kako ulazi u učionicu. Uvek je bučan i na sve načine pokušava da privuče pažnju druge dece iz odeljenja. Nikada me ne pozdravi (iako mu ja uvek

namerno kažem: „Dobro jutro“) i veći deo vremena se trudi da svima stavi do znanja da je tu. Viši je i krupniji od ostale dece, pa i zbog toga ostavlja utisak na druge. Atmosfera u učionici se u potpunosti izmeni kada on u nju zakorači i napetost se oseća u vazduhu. Gledam ga kako ide do svoje klupe. Često namerno sruši neki komad nameštaja i zbriše sve sa klupa. Na licu mu vidim bes, bol, frustraciju i ratobornost.

Pitam se zašto je takav. Zašto oseća da mu je potrebna takva moć? Da li je svestan svoje visine? Pitam se kako se ponaša kod kuće pred polazak u školu. Priprema li se za predstavu koju će izvesti? Planira li kako će ući u učionicu? Da li je svestan svog ponašanja? Ima li pojma o tome koliko mi je stalo da mu pružim podršku? Pitam se i šta ostala deca misle o njemu i meni. Nadaju li se da ću uspeti da ga na neki način promenim? Žele li da njima, umesto njemu, posvetim pažnju?

Nadam se da ću uspeti da mu pridem i pomognem da počne da se ophodi prema drugima na učtiviji i opušteniji način. Nadam se da ću uspeti da steknem njegovo poverenje kako više ne bi izvodio tu predstavu. Odlučan sam u želji da mu pomognem da pronade način da promeni svoje ponašanje; da i dalje ostane snažan, ali da tu snagu iskazuje na odgovarajući način. Nadam se i da ću uspeti da dobijem podršku odeljenja za ovaj plan, kako bi svi preuzeli deo odgovornosti u svemu ovome i pomogli mu da uspostavi bolje odnose sa ostatkom razreda.

Druga, iskusnija nastavnica, o jednom svom đaku napisala je sledeće:

Vidim devojčicu koja je krajem marta iz inostranstva došla u moje odeljenje. Živeće s rođacima dok joj roditelji ne dođu u Kanadu. Engleski ne zna baš najbolje. Uklapanje joj je palo veoma teško. Došla je usred školske godine, kad je odeljenje bilo na višednevnoj ekskurziji, pa je prvih nekoliko dana u novoj školi morala da provede u nekom drugom odeljenju. Čini mi se da je vrlo stidljiva. Iako sam u svom odeljenju (IV razred) pokušavala da utvrdim neka pravila kada je reč o količini i kvalitetu komunikacije, i dalje jedva izlazim na kraj s velikim brojem dece koja žude za pažnjom i usmeravanjem u školskom i društvenom životu.

Pitam se o čemu to dete razmišlja i šta oseća. Čini mi se da veći deo vremena provodi sama u svom svetu. Često je za vreme odmora vidim kako sama šeta i uprkos tome što podstičem drugu decu da se s njom igraju, ona i dalje uglavnom ostaje po strani.

Nadam se da ću uspeti da joj pridem i pomognem da uspostavi bolje veze sa školom i ostatkom odeljenja. Moji učenici su vrlo zahtevni i često mi se desi da stignem kući i tek tada shvatim da tog dana nisam ostvarila nikakav kontakt s tom devojčicom. Želim da provedem određeno vreme s njom i otkrijem šta mogu da preduzmem kako bih joj pružila neophodnu podršku.

Čak i kada ne dotaknem temu problematičnih učenika, na kraju većine radionica se nađe nekoliko nastavnika koji me pitaju: „Ali, šta da radim s detetom koje...?“ Oni zatim govore o đacima koji često ometaju nastavu, glupo se ponašaju, stidljivi su, traže pažnju, plaše se grešaka, previše se trude da udovolje, dominantni su ili su žrtve nasilja među vršnjacima. I još mnogo toga. Zatim o tim đacima razgovaramo, iznosimo svoja zapažanja i ono što u svojoj praksi u vezi s njima najčešće preduzimamo.

Ovi razgovori me uvek dirnu. Nastavnici imaju jaku želju da pronadu načine da pomognu takvim učenicima isprobavajući nove metode. Spremni su da pri tom u svom nastavničkom radu otkrivaju potpuno nove dimenzije. Dok razmenjujemo

iskustva, uvek se setim šta Ursula Frenklin (Ursula Franklin) na seriji predavanja *Stvarni svet tehnologije (The Real World of Technology)* govori o magiji podučavanja.

Međutim, svi mi koji predajemo svesni smo toga da trenutak kada podučavanje prerasta u učenje zavisi od okoline, od toga kakav je nastavnik i od primera koji on daje, odnosno od činjenice da zavisi više od opštelijskih nego od spolja zadatih sistemskih faktora. Ako je ikada postojao neki proces napretka, holistički proces, proces koji nije moguće izdeliti na krute, unapred određene korake, taj proces je zasigurno obrazovanje.

Nadam se da će ideje predstavljene u ovoj knjizi ohrabriti nastavnike da iskoriste „pogodne trenutke za nastavu“ i da iz njih izvuku svu moguću korist, istovremeno pronalazeći načine da uspostave kontakt sa svim učenicima, uključujući i one koji su po strani glavnih tokova.

Učenje teških veština na jednostavan način

Želim da pomognem mladima da shvate ko su i gde su, da upoznaju znanje i rad drugih, čuda koja su ljudi već stvorili u oblastima prirodnih i društvenih nauka i umetnosti. Želim da učenici stiču znanje praktičnim radom, ali i razmišljanjem i napornim učenjem. Želim da nauče teške veštine na jednostavne načine. Pre svega, želim da moji đaci, bez obzira na to gde predajem, osećaju da su deo zajednice u kojoj su uvaženi kao pojedinci, u kojoj se međusobno poštuju i u kojoj poštuju i vole sam proces učenja. Drugim rečima, želim sve.

Herbert Kol
(Herbert Kohl)

Knjiga *Zainteresujte đake za učenje* ne bavi se učenicima s posebnim potrebama, iako mnogi učenici sa osobinama koje su opisane u ovoj knjizi imaju potrebu za posebnom pažnjom i pomoći. Herbert Kol u svojoj knjizi *Disciplina nade (The Discipline of Hope)* ohrabruje nastavnike da „teške“ veštine učenicima predaju na jednostavan način. Mnogi od nas koji imaju veze sa obrazovanjem teško da će svoj rad opisati kao jednostavan. Ipak, nastavnici u ovoj knjizi mogu naći ideje o tome kako da na kreativne načine sve svoje đake uključe u proces učenja kroz aktivno istraživanje. Te ideje će pomoći učenicima da usvoje novo znanje.

Knjigom *Zainteresujte đake za učenje* želim da pomognem učenicima na mnoge načine. Uvodim sredstva koja će im pomoći da osećaju da se nalaze u učionici u kojoj u obrađenom gradivu mogu da prepoznaju sebe. Opisujem aktivnosti koje treba da pomognu đacima da nauče kako da pregovaraju, slušaju, ubeđuju, opisuju i pripovedaju, zamišljaju, ozbiljno razmišljaju, utvrđuju dobre i loše strane nečega, donose odluke, pišu s različitim ciljevima i tako da zadovolje različite forme, postavljaju pitanja, obraćaju pažnju na detalje, tumače govor tela, koriste telo za komunikaciju, tumače tekstove, govore iz ugla određene uloge, drže govore i prezentacije, pišu sa stvarnim ciljem i „objavljaju“ ono što su napisali za određenu čitalačku publiku. Cilj mi je da olakšam svakodnevnu nastavu u nižim razredima i učinim je veselijom i uzbudljivijom kako bi nastava i proces učenja o jeziku i pomoću jezika mogli da se odvijaju u smislenom kontekstu i na kreativan način.

Sugestije koje u knjizi *Zainteresujte đake za učenje* dajem zasnivaju se na pet načina za organizovanje nastave:

- uspostavljanje sredine u kojoj će se nastava i učenje odvijati u smislenim kontekstima
- angažovanje, tj. „pecanje“ učenika da poželeva da saznaju više o temi lekcije
- aktivno istraživanje nastavnih sadržaja sa učenicima
- proširivanje iskustva tako da nastava postane usredsređenija i okrenuta razmišljanju
- vrednovanje učenja koje se odvija u učionici.

Svako poglavlje u ovoj knjizi govori o jednom od ovih pet načina za organizovanje nastave, a ti načini su razrađeni kroz deset važnih aktivnosti ili metoda.

Pronalaženje sopstvenih metafora za vođenje nastave

Svi nastavnici žele da učenici u njihovoj učionici osećaju da su cenjeni i pojedinačno i kao kolektiv. Oni žele da učionice budu mesta na kojima postoji poštovanje, a ne samo tolerancija; zajedništvo, a ne samo grupni rad; autentični odnosi, a ne samo labave veze; empatija i saosećanje zasnovano na razumevanju, a ne samo površni kontakti.

Kao pomoć u ostvarenju takve zajednice, nastavnicima preporučujem da pronađu sopstvene metafore za vođenje nastave. One mogu da im pomognu da sprovedu u život određene vizije rada i odnosa u učionici i da budu okrenuti razmatranju sopstvene nastave.

Od nastavnika koji pohađaju moje radionice tražim da se zapitaju: „Kakva želim da bude moja učionica? Kako treba da izgleda i da „zvuči“? Koje je njeno glavno obeležje za koje želim da postoji od početka do kraja školske godine? *Kako ću svakog učenika dovesti u situaciju da na svoj jedinstveni način zablista?* Kako ću svoje učenike podsticati, podržavati, zainteresovati i izazivati da preuzimaju rizike tako što će kritički razmišljati o onome o čemu uče i svoja nova znanja pokazati meni i drugima na razne i uzbudljive načine?“

Tokom rada sa budućim nastavnicima na Pedagoškom fakultetu Univerziteta u Jorku jedan od mojih studenata, Džon Anis, svoju učionicu je zamislio ovako:

Srž većine afrokubanskih ritmova predstavlja „clave“ motiv. „Clave“ je neprekidan ritmički obrazac koji se zadaje pomoću dve drvene udaraljke i posebno pozicionira naglaske koji se ponavljaju tokom kompozicije. On je osnova kubanskih ritmova i daje stalnu podršku muzičarima iz orkestra ako tokom izvođenja izgube ritam. „Clave“ će biti osnova moje učionice. On će predstavljati neizbrisivu povezanost zajednice u njoj. Obrazac ponavljanja označava ono što moji đaci mogu da očekuju svaki put kada uđu u učionicu. A susreće se s bezbednim okruženjem koje ih vraća na pravi put kada se u zajedničkom radu izgube, okruženjem koje nas drži na okupu dok čekamo da svi pristignu i, najзад, okruženjem koje ne sudi o drugima na osnovu toga odakle su ili kuda idu. „Clave“ nije moguće uvek čuti, ali muzičari njegovo dejstvo osećaju i kada ga nema.

Emili Stajl (Emily Style) i Pegi Makintoš (Peggy McIntosh), koje rade na Projektu za unapređenje pravednosti i raznovrsnosti obrazovanja na koledžu Vesli, nastavni program vide kao građevinu koju škole podižu oko učenika. Metafora Emili Stajl o nastavnom programu kao prozoru i ogledalu dopunjava ideju Pegi Makintoš o višestrukim perspektivama u obrazovanju, a školsku nastavu vidi kao davanje mogućnosti đacima da pored uvida u postignuća drugih (nastavni program kao „prozor“), spoznaju i svoja postignuća (nastavni program kao „ogledalo“). Ako učenika posmatramo kao stanara sopstvene ličnosti, obrazovanje treba da mu omogući da kroz prozor vidi stvarnost drugih, a u ogledalu odraz svoje stvarnosti. Kada nastavni program posmatramo na taj način, uvažavamo i razlike i sličnosti, a uz to povećavamo mogućnosti đaka da sagledaju sebe i svoj položaj u odnosu na druge.

Još 1994. godine smislila sam metaforu koja dobro opisuje moja predavanja. Ona se dobro uklapa u ovu sa prozorom i ogledalom jer se radi o vratima. Vrata predstavljaju moćnu sliku zbog svoje prirode i funkcije. Vrata možete ostaviti odškrinuta, širom otvorena ili ih zatvoriti dok vodite privatne razgovore. Rečeno jezikom drame, znamo da možemo da prekoračimo preko praga, uđemo u druge predele i posma-

Predivna istina je to da ponekad, dok pažljivo slušamo neke ljude, vireći kroz prozor njihove ljudskosti, u staklu njihovog prozora uočimo sopstveni odraz. Taj prozor se u tom trenutku pretvara u ogledalo! A baš ta ljudskost koju delimo razgovorom s drugima na nas ostavlja najveći utisak, čak i kada je sve ostalo među nama različito.

Pegi Makintoš i Emili Stajl

tramo svet iz drugih perspektiva. Vrata s mrežom omogućavaju da do nas dopre dovoljno svetlosti i vazduha, te čine da stvari vidimo jasnije bez obzira na to što ljude i događaje posmatramo s distance. Vrata koja imaju gornju i donju polovinu, koje se mogu nezavisno otvarati, sakrivaju deo istine, ali zato omogućavaju da drugi deo bude dobro osvetljen. Vrata sa staklima koja prelamaju svetlost daju nam mogućnost da gledamo kroz prizmu i tako budemo svesni dvosmislenosti života i postojanja višestrukih realnosti. Kružna vrata pomažu nam da načinimo pun krug u svom razumevanju kompleksnosti i nijansi ljudskih stanja.

Ponekad vrata razumevanja neće hteti da se otvore i mi kao nastavnici moramo da ih gurnemo da bi se otvorila. U rukavu moramo imati mnoge metode da bismo mogli da rasvetlimo misli i izmenimo srca i duše. Ponekad se vrata opet zaglave i moramo da nađemo nove načine da ih otvorimo. A nekada se desi da su vrata zaključana, a mi treba da pronađemo ključ koji će ih na bezbedan način otvoriti i omogućiti nam da vidimo šta se iza njih krije.

Metafore se menjaju kako proces nastave posmatramo s različitih stajališta i podučavamo različite osobe u različitim kontekstima. Tako se ja trenutno držim slike drvenog kalupa koji su stari obučari koristili za oblikovanje kože pri pravljenju cipela. Ono što mi se kod kalupa sviđa jeste to što me neprekidno podseća na to da noseći dovoljno dugo tuđe cipele počinjemo da shvatamo šta ta osoba stvarno misli, oseća, zamišlja, uči, sanja, čemu se nada i šta doživljava. Sprema sam da radim do duboko u noć kako bih omogućila da svako dete dobije po par cipela. A dok radim, redovno mislim o tome da vreme koje đaci provedu na tom putovanju na kraju mora da se isplati. Želim da cipele koje napravim budu od najboljeg materijala i toliko čvrste da se u njima bez spoticanja mogu preći i najveće prepreke.

Pomoć pojedinim đacima da pronađu svoje ideje vodilje

Iako se knjiga *Zainteresujte dake za učenje* prevashodno odnosi na učenike u razrednoj nastavi osnovne škole, pesma koju je napisala jedna sedamnaestogodišnja tinejdžerka dobro odslikava mišljenje većine nastavnika. Na početku ili kraju radionica koje držim često čitam pesmu *Srce mi je u grlu* i uvek naiđem na izvanredne reakcije. Nastavnici mi kažu da ih pesma podseća na nesigurnost učenika, na teškoće koje prelazak iz detinjstva u zrelo doba predstavlja za mnoge od njih i na to koliko im samouverenosti treba da se suoče sa izazovima koji ih vrebaju u školi i van nje.

Nastavnici obično od mene traže da im ponovo pročitam ovu pesmu jer im njeni stihovi pomažu da zapamte da je svakom od njihovih učenika potrebno ostaviti vreme i prostor za usvajanje novih ideja, postavljanje pitanja i ostavljanje sopstvenih tragovala. Takođe, učenicima su potrebne i prilike u kojima mogu da preuzimaju rizike i u kojima mogu da na kreativne načine jasno demonstriraju znanja i veštine koje su usvojili.

Nastavnici mi kažu da su zbog ove pesme još sigurniji u ono što već znaju: da svaki učenik u njihovu učionicu ulazi pokrenut različitim potrebama, interesovanjima, načinima učenja, klasnim poreklom, vrednostima, kulturom, jezicima, seksualnom orijentacijom, rasnim identitetom, veštinama i inteligencijom. Dok decu uče kako da postanu pismeni, pametni i dobri ljudi, oni znaju da je raznovrsnost na koju svakodnevno nailaze u učionici istovremeno i dar i izazov. Znaju i to da je potrebno vreme

da kod učenika razviju osećaj sigurnosti, kao i sposobnost da svoje misli iskažu pred drugima, da analiziraju tekstove, pišu odgovore koji pokazuju koliko razumeju pročitano i da se iz dana u dan sve bolje slažu jedni s drugima.

Konačno, nastavnici mi kažu da ovu pesmu vole zato što ih podseća na to da se njihov poziv sastoji u tome da pomognu svakom đaku da pronađe svoje ideje vodilje u zajednici koju nazivamo odeljenjem. Cilj im je da svaki đak sa samopouzdanjem, vještinom, znanjem i radošću peva sopstvenu pesmu, isprepletenu i nadama i strahovima.

Evo te pesme. Reakcija je vaša.

Srce mi je u grlu

Sačekajte tren da pročistim grlo –
možda ću zastati s nesigurnošću
i pomalo se zacrveneti,
ali nemojte ustajati
jer brzo ću dalje.

Sačekajte tren da pročistim grlo –
možda ćete začuti škripu i prasak
i videti me kako se bez kontrole tresem,
ali nemojte ustajati
jer brzo ću dalje.

Sačekajte tren da pročistim grlo –
možda ću sklopiti oči i izgledati
nevidljiva, ali i dalje sam tu.
Nikada pre ovo nisam radila,
nikada nisam pevala pesmu,
svoju pesmu,
pesmu tajnih želja i strahova.
Mogu vam se učiniti smešnom, detinjastom, zagonetnom
i može mi trebati minut, godina,
ali nemojte ustajati
jer brzo ću dalje.